

ZWALUWTUIN

Par-dés

Hebreeuws: boomgaard, fruittuin, tuin der kennis (fig.), studiecentrum, lusthof, paradijs; afgescheiden gedeelte in de hemel, esoterische filosofie, studie van de Merkabah-mystiek.

De rabbi's vertelden over vier mannen die de Pardes betraden: Ben Azzai, Ben Zoma, Rabbi Akiva en nog iemand. Eén wierp een blik en stierf; één keek en werd gek; één werd ongodsdienstig, en Rabbi Akiva verscheen in vrede.

– *Talmoed tractaat Hagigah 2: 6-7*

Rena Potok

ZWALUWTUIN

*Een meeslepende familiegesciedenis
over drie generaties vrouwen*

BBNC uitgevers
Rotterdam 2009

Oorspronkelijke titel: Swallows Garden

Copyright © 2009 by Rena Potok. All rights reserved

© Copyright Nederlandse vertaling, BBNC uitgevers bv, Rotterdam

Omslagontwerp: Mariska Cock

Foto auteur: Bill Holmes

Vertaling: Joost de Wit

Vertaling gedichten: Dirk Kroon

Zetwerk: Elgraphic+DTQP bv, Schiedam

Druk- en bindwerk: Hooiberg|Haasbeek, Meppel

ISBN 978 90 453 0937 8

www.bbnc.nl

Nee! Ik ben Prins Hamlet niet, noch was ik daartoe voorbestemd;
ik ben een dienstbaar heer, een die iets
in beweging zet, als eerste opkomt in een enkele scène,
de prins van advies dient; zonder twijfel een bruikbare marionet,
eerbiedig, blij van nut te kunnen zijn,
diplomatiek, voorzichtig en meer dan scrupuleus;
vol verheven uitspraken, maar een beetje dom;
soms, ontegenzeggelijk, bijna lachwekkend –
soms bijna de Nar.

Ik word oud...Ik word oud...
Ik zal mijn broekspijpen opgerold dragen.

Zal ik de scheiding in mijn haar doortrekken? Begin ik perziken te eten?
Ik zal witflanellen broeken dragen en wandelen op het strand.
Ik heb de zeemeerminnen horen zingen, voor elkaar horen zingen.

Ik denk niet dat zij zullen zingen voor mij.

Ik heb hen op de golven zeewaarts zien gaan,
zij kamden het witte haar van de golven die worden teruggeblazen
als de wind het water wit en zwart blaast.

Wij dralen in de weelderige vertrekken van de zee
door meisjes van de zee met rood en bruin zeewier omkranst
tot mensenstemmen ons wekken en wij verdrinken.

Uit: Het liefdeslied van J. Alfred Prufrock

T.S. Eliot

Utopia

De oversteek over de Atlantische Oceaan

1947

Om een verhaal te beginnen, moet je een ingang hebben. Geen deuropening, of een gat, maar een moment. Waarop alles begint. Waarin alles verandert.

Een ingang. Een dag in papa's boekwinkel. Hem helpen bij het openmaken van de pakjes, met bruin papier en touw eromheen. De geur van boeken en verpakkingsmateriaal. Stevig gebonden en met scherpe papierranden. Papa pakt een boek, bekijkt het van alle kanten en zucht. Als hij er voorzichtig in bladert, glijden inkt en warrelende woorden, hele werelden tussen papa's vingers door naar buiten. Ik kijk naar hem op. Hij tikt met zijn warme grote hand zacht tegen mijn slaap en lacht me van achter zijn metalen brilletje toe. Die avond gooit iemand de ruit van de winkel in. Gooit papa's boeken op straat en verbrandt ze in een groot vuur. Losgelaten woorden en letters tollende de lucht in. Baudelaire, Bialik, Heine.

Het schip is vanochtend uit Bismarck vertrokken. Met heel veel mensen aan boord. Op de boeg staat in verschoten zwarte letters het woord 'Utopia'. Toen het schip in beweging kwam, stond ik aan dek en bleef naar de mensen op de pier kijken tot het kleine zwarte stipjes geworden waren. Ik zag het grauwe water tegen de scheepswand spatten. Kletsend en klotsend tegen de romp. Het liet een schuimende baan van belletjes achter, als spuug.

Er is hier eten en een plekje om te slapen. De mensen scheppen soep en brood in hun mond met een honger die groter is dan honger. De vrouwen kijken met lege ogen naar hun kinderen. De kinderen zijn stil, zelfs de baby's huilen niet. De mannen zitten op de deksels van houten kisten te dammen. Alleen hun handen bewegen. Het zijn holle mannen. Het is een schip met geesten.

Als ik slaap, droom ik. Altijd hetzelfde – over een bruiloft in een dorp. Ik zit op papa's schouders en lach en draai alle kanten op. Mama zwiert met haar zakdoek door de lucht. Pola danst en haar donkere vlechten springen op en neer op haar rug. Pola danst in het bos. Danst met kleine Bertie. Draait en

zwiert onder de bomen. Ze holt op me af. Bertie komt achter haar aan, maar twee uitgestoken sterke handen tillen hem op, op tot zijn gezichtje tegen Zijn wang wordt gedrukt. Hij. Ik doe een stap in hun richting, naar Pola. Boven de boomtoppen uit klinkt een schreeuw. Een vlucht zwaluwen duikt naar beneden en zwiept rond Pola's hoofd. Met flappende en wiekende vleugels sluiten de vogels haar in. 'Pola!' roep ik. 'Pola!' Als ik wakker word, hoor ik het ritme van klappende vleugels.

Zie hoe het hele leven in drie lange dagen tijds veranderen kan. Een treinreis. De dikke bol van stilte binnenin. Het knarsen en snerpen buiten van metalen wielen over harde stalen sporen. Dan de ijzige, ijzige kou en boven mijn hoofd ijzeren letters die zich tot woorden verstrengelen. En een afschuwelijke lucht, zoetig bijtend, kleverig en vet in mijn neus.

Zie hoe de redding zich aandienen kan. Een militair. Die een lok van mijn haar tussen zijn vingers krult. Deze niet, zegt hij. Deze niet. Een huisje in het bos. Een jongen met een huid als van porselein. Een tuin in de lente. Hoe kunnen geurige robijnrode bloesems door de aardlaag van de dood breken, waar as en sneeuw samenvallen in een winter zonder einde. Hoe kunnen ondergang en liefde en verlies naast elkaar bestaan, elkaar dragen en uitroeien in één enkele ademtocht.

Terwijl overal om me heen de mensen liggen te slapen, schrijf ik. Ik kijk hoe ze dromen. Ik luister naar hun ademhaling. Ik schrijf om mijn geheugen te legen. Ik schrijf om te vergeten.

DEEL EEN

M

Het Zomerhuis

West Chesterfield, Massachusetts

1970

JUNI

Hanna Zwaluw opende haar ogen en keek om zich heen de zonovergoten kamer rond. Lichtstraaltjes zochten hun weg door de wit katoenen gaatjesgordijnen en vormden een patroon van bloemen op de houten vloer. De stof voor de half open ramen bewoog zich loom en met elegante golfbewegingen in de zachte luchtstroom die opwoei van het meer. In de hoek stond grootmoeders leunstoel, waarvan de zitting en leuning waren opgeknaapt met een bekleding van overdadig veel Engelse rozen. Een grote wit geschilderde kast met diepe laden en bolle poten stond stevig op de brede hardhouten vloerplanken geplant. Hanna rekte zich onder het warme dekbed zo ver uit als ze maar kon, trok haar knieën op en sloeg daar haar armen omheen. Ze voelde zich hier in het Zomerhuis altijd beter thuis dan in Boston. Haar lijf werd bruin en gespierd van het zwemmen in het meer en het wandelen in het bos. Ze kreeg meer eetlust en ze stond open voor nieuwe dingen. Ook droomde ze hier veel heviger, dromen over allerlei vreemde gebeurtenissen, met gecompliceerde en raadselachtige verwickelingen, en allemaal samengepakt in één enkele nacht.

In de dagen na de dood van haar vader, afgelopen zomer, droomde ze over het ongeluk. Net als afgelopen avond, toen ze, nadat ze in het donker aangekomen waren en de auto samen met Gert en Claudio leeggehaald hadden, in haar bed was gestort. Terwijl de herinnering aan de droom haar begon te ontglippen, greep ze die bij de randen beet en haalde zo wat vage, onsamenvangende beelden terug. Flappende zeilen die zich met veel geklapper ontvouwd in een zwiependen wind. Een als een gek heen en weer slingerende mast. Een vage figuur die boven de woedende golven zweefde.

Hanna zwaaide haar benen over de rand van het bed, stond op en liep op haar tenen door het huis. Haar moeders deur was nog dicht. Ze liep er zachtjes langs op weg naar buiten, naar de veranda met de horren. Daarvandaan had ze een fantastisch uitzicht over de bossen, de tuin en de perzi-

kenboomgaard aan de ene kant, en aan de andere kant het meer en de beverdam.

De ingang naar de tuin bestond uit een teakhouten pergola, overwoerd met roze klimrozen en donkerpaarse clematis. De grond onder de pergola werd door slechts één enkele flagstone opgesierd. Meteen links volgde de groentetuin van grootmoeder Claire, die pronkte met een variëteit aan tomatenplanten, snijbonen, sla, paprika's en courgettes. Haar venkel, dille, laurier, basilicum, salie en rozemarijn stonden netjes opgesteld in een rij potten langs het lage witte hek.

In de tuin zelf slingerden deels overgroeide uitgesleten stenen paadjes tussen bosjes ezelsoren, maagdenpalm en venkel, veldjes reuzenmargrietten, irissen en akeleien door, zo hier en daar doorschoten met een tak wijnruit. Linksom en rechtsom kronkelend zochten de stenen hun weg over en onder het mos door en tussen bossen hoog opgegroeide grassoorten door, om ten slotte midden in de tuin tot rust te komen bij een laag stenen altaar. De lemen urnen die op dat altaar stonden gegroepeerd, zaten vol viooltjes met dieppaarse bloemblaadjes en purperen aderen die strepen trokken naar een wit wollig midden. De viooltjes vormden het hart van de tuin, de kloppende, pulserende kern. Ze waaierden daarvandaan verder en weer terug in een patroon van ultramarijn en heliotroop, met strepen van subtiel maisgeel en albast.

Langs zij stond een grote sierkersenboom, die zijn takken als een groot baldakijn boven de grond uitspreidde. Daarachter vandaan ontrolde de heuvel zich terloops en als vanzelfsprekend naar het stille meer aan de voet ervan.

Op een open plek aan het begin van het bos lag het oude familiekerkhof. Hanna kon dat vanaf de plaats waar ze nu stond niet zien, maar ze kende het goed. De grafstenen waren omgevallen, zaten vol mos en waren door de eeuwen heen pokdalig geworden door sneeuw en ijs, vallende boomtakken en ouderdom. Ze werden van tuin, boomgaard, huis en meer gescheiden door een rij sparren die als schildwachten stonden opgesteld.

Dit alles nam Hanna in zich op alsof ze met haar ogen wilde bevestigen wat ze elk jaar van september tot juni in haar herinnering met zich meedroeg. Ze snoof het aroma van de vroege morgendauw diep op, draaide zich om en glipte zachtjes door het huis, en terug in haar bed.

Na een tijdje drongen de geuren binnen van haar moeders bezigheden in de keuken, die zich aan de andere kant van Hanna's deur bevond. Dit is

voor het eerst na de zomer van vorig jaar dat Gert weer wat te eten maakt, dacht ze. Na pappie. Gert kon een paar simpele maaltijden bereiden, maar ze excelleerde toch wel met haar stevige plattelandsontbijt: roereieren, worstjes, pannenkoeken, toast en koffie. Buiten op de oprijlaan knarsten autobanden over het grind. Hanna richtte zich op één elleboog op in haar bed en luisterde. De deur ging open. Ze hoorde Gerts stem, die riep ‘O, je bent er alweer!’ waarbij het einde van de zin bijna wegviel vanwege drie grote stappen over de keukenvloer en de klank van een mond die haar laatste woorden inslikte. Er viel een bakspaan op de grond. ‘Maar Claudio, mijn worstjes!’ Voetstappen stommelden de met lambriseringen beklede woonkamer door, een deur sloeg dicht. De vering van het bed die de al met elkaar vervlochten lichamen opving. Gesmoord zuchten, kreunen, ritmisch knarsende vloerplanken op klaarlichte dag, in de vroege zomerstille. Hanna probeerde niet te luisteren. Ze kon er maar niet aan wennen. Begreep maar niet waarom. Zo vlug na pappie.

In het raam doken twee hoofden op. Harriet en Marcella.

‘Hé, slaapkop!’ riep Marcella.

‘Wat doen jullie hier?’ vroeg Hanna. Ze sprong uit bed en deed het raam open voor haar bezoekers.

‘We konden met je... met Claudio meerijden uit het dorp,’ zei Harriet.

Hanna keek naar haar twee vriendinnen. Lange haren, spijkerbroeken met wijd uitlopende pijpen, laag op de heup, shirts van gaasstof met bungelende franjes onder rijpe borsten. Zomervriendinnen.

‘Welkom terug, stadsmeid,’ zei Marcella.

‘Bedankt,’ lachte Hanna. Ze vond het fijn om vriendinnen te hebben uit de buurt. Dorpelingen. Ze kon hier helemaal iemand anders zijn. Ze deed vroeger vaak of haar ouders ook heel anders konden zijn. Gert, met name. Maar dat was toen ze nog klein was.

‘Wat moest Claudio zo vroeg in het dorp?’ vroeg ze.

‘Een telegram versturen op het postkantoor,’ antwoordde Marcella. ‘Naar advocatenkantoor Ford Brokovich & Norman. Hij moest het vier keer spellen voor Joe Pokorny. Hij stond zo hard te schreeuwen dat ik hem buiten horen kon. Iets over Zwaluw & Zwaluw, die niet wilden verkopen, of fuseren, of wat dan ook.’

‘Wat raar. Waarom zou iemand het bedrijf willen kopen? Dat is al sinds mensenheugenis in onze familie.’

Marcella deed haar ogen dicht en rekte zich zo ver mogelijk uit, hals en hoofd achterover, handpalmen plat tegen het raamkozijn. ‘Wie zal het we-

ten. Mens, wat ruikt het hier buiten toch verschrikkelijk lekker,' mompelde ze.

Hanna keek langs Harriet en Marcella door het raam naar het meer onder aan de heuvel. Het lag koel en uitnodigend te blinken in het zonlicht. Kleine wolkjes libellen schoten nerveus boven het wateroppervlak heen en weer.

'En, gaan we vanavond naar de kloof en high worden?' vroeg Harriet.

'Is dat het enige wat jullie hier tegenwoordig nog doen?' antwoordde Hanna.

Harriet lachte, met lichte heldere klanken. 'Veel anders valt hier 's zomers niet te beleven, nee. Tenzij je van zeilen houdt.'

Marcella stompte Harriet tegen haar schouder. 'Harriet,' siste ze. 'Idiot!'

'O, jemig, Hanna. Sorry, hoor. Wat stom van me,' zei Harriet.

Hanna voelde haar wangen opgloeien. Ze zei niets.

'Hoe dan ook, Frank zei dat hij ook kwam,' zei Marcella, en boog zich voorover naar de vensterbank. Aan een dun leren koordje om haar nek bungelde een bleek houten vredesteek. Toen ze van haar ene been op haar andere ging staan, zwaaide dat tussen haar borsten heen en weer.

'O, ja?' vroeg Hanna opeens geïnteresseerd. Frank Murphy was Marcella's oudere broer. Ze was al vanaf de zomer na de vierde klas verliefd op hem en probeerde daar niets van te laten merken, maar Marcella had het allang door en vond het prima.

'Jawel. Dus kom jij ook?' vroeg Marcella.

'Oké. Best.'

Marcella zwaaide één knie over de rand van het schuifraam en ging er schrijlings op zitten. 'En hoe gaat het nou met jou? Zo zonder vader, bedoel ik.'

'Helemaal te gek.'

De twee meisjes buiten het raam keken elkaar veelbetekenend aan.

'Eerst zegt mijn moeder een volle maand lang zo ongeveer niks, dan staat Claudio opeens op de stoep, vervolgens doen ze het voor mijn gevoel zo'n beetje elke dag de hele dag met mekaar, en sinds Kerst eet hij ook nog elke avond mee.' Hanna's woordenstroom leek haast niet te stuiten. Terwijl ze helemaal niet van plan was geweest hun alles te vertellen, niet met een, niet zo.

'Dus is je moeder meteen nadat je vader... nou, je weet wel, met je oom getrouwd?' vroeg Harriet.

‘Niet meteen daarna – pas een paar maanden geleden. Maar toch – ’
Hanna zweeg, maakte de zin niet af, liet hem tussen hen in hangen, in de lucht.

Harriet klom langs Marcella door het raam naar binnen en ging met gekruiste benen op Hanna’s bed zitten. ‘Hoe is dat nou?’ vroeg ze. ‘Om hem als stiefvader te hebben, bedoel ik.’

Hanna haalde haar schouders op. Ze zag hem niet als stiefvader. Gert was met Claudio getrouwd. Dat was een feit. Maar voor Hanna bleef hij toch gewoon haar zonderlinge oom. ‘Dat weet ik niet. Het is raar. Anders.’

Ze ging naast Marcella in het open raam zitten. Het afgelopen jaar trok in haar gedachten in een reeks beelden voorbij, als het oudejaarsjournaal op televisie. De begrafenis. Pappies begrafenis. Hoe vreemd was die geweest. Zo veel mensen in donkere pakken en met ernstige gezichten. Die haar toeknikten en Gert bij de hand pakten. Hanna had haar best moeten doen om niet te glimlachen, moest haar hand voor haar mond houden. Paul was er – pappies oude vriend van Harvard – en zijn dochter, Olivia. Het was de enige keer dat ze bij Gert enige emotie bespeurde. Toen ze Paul zag. Maar verder gedroeg ze zich stoïcijns en staarde met een nietszeggende blik voor zich uit. Geen enkele keer pakte ze Hanna’s hand, of legde een arm om de schouders van haar dochter, die niets liever wilde dan de liefde van haar moeder. Olivia kwam naast Hanna zitten. Deed of zei niets, maar zat er gewoon. Hanna vond haar aanwezigheid en zelfs haar zwijgen vreemd genoeg een troost. Gert weigerde om naar de kist te gaan, wilde Henry niet meer zien. Zat kaarsrecht, de ene hand over de andere op haar over elkaar geslagen benen, een zorgvuldig aangebrachte hoed op haar blonde haar dat was opgestoken tot een stijfknotje in haar nek.

Later, toen Paul en Olivia afscheid kwamen nemen, zei Gert dat Olivia over een tijdje misschien maar eens moest komen logeren in het Zomershuis. Dat zou toch leuk zijn, Paul, zei ze. Hanna kreeg heel even het gevoel dat er iets fijns was om naar uit te kijken. Maar toen begon het hele gedoe met Claudio en was de eventuele komst van Olivia van de baan.

School in het najaar was pijnlijk en vreemd. Hanna’s vriendinnen voelden zich niet bij haar op hun gemak, en zeker niet als ze over haar vader probeerde te praten. En zo kroop ze in haar schulp, omdat ze er niet in slaagde haar gevoelens en belevenissen kenbaar te maken. Alleen Mrs. Medford bood een veilige haven, een soort toevluchtsoord, in haar werkkamer. Maar haar schoolresultaten leden onder de situatie en Claudio drong er bij Gert op aan haar van Winsor over te plaatsen naar een open-

bare school. Nog twee jaar te gaan, dacht Hanna, en dan sta ik op eigen benen. De gedachte daaraan trok haar erg, maar joeg haar ook angst aan.

Een lucht van verbrand vlees drong vanuit de keuken naar binnen. Harriet sprong van het bed, deed de deur open en keek om de hoek. 'Hanna! Er staat iets te verbranden!' riep ze achterom.

Hanna sprong uit het raam en holde naar het fornuis in de keuken. Uit de gietijzeren bakpan lekten vlammen. Ze pakte de steel en gooide de pan in de gootsteen, trok een zak meel uit de oude houten kast en goot de inhoud ervan uit over de pan. De vlammen sputterden en doofden. Hanna keek in de gootsteen en zag een berg verbrand vlees die met het witte poeder samenklonterde tot een vette bruine pap.

'O, lieve hemel!' Gert stond in de deuropening, met haar blote voeten op de koude houten vloer en een haastig omgeslagen kamerjas om haar naakte lijf. 'Wat is er aan de hand?'

'Je hebt het vuur onder de worstjes aan laten staan,' zei Hanna met een nijldige blik. 'En die zijn nu verbrand.'

'Moet je zien wat je met je hand hebt gedaan,' zei Hanna's moeder. 'Laat me even kijken.' Hanna stak haar rechterhand uit. Op de palm waren al blaren te zien, rood en roze, opgeblazen, waar die de ijzeren steel had geraakt. Ze had niet gemerkt dat ze zich had gebrand. Had de pijn niet gevoeld.

'Ik doe er wel even wat aan,' zei ze tegen haar moeder.

'Laat mij maar,' zei Gert.

'Gertie!' Hij stond met ontbloot bovenlijf in de deuropening van hun slaapkamer. Zijn blik kruiste die van Hanna. 'Kom terug naar bed,' zei hij. 'En wat stinkt hier zo?'

'Verbrand vlees,' mompelde Hanna.

Gert draaide zich naar hem om en bleef halverwege haar eerste stap staan, met haar rug naar haar dochter gekeerd. Ze stak haar hand uit naar de keukenmuur. Ze leunde er even zwaar tegenaan, terwijl ze haar andere hand liet bungelen. De ceintuur van haar kamerjas schoot los en sleepte achter haar aan toen ze van de keuken door de woonkamer naar Claudio ging. Toen ze de deuropening van haar slaapkamer in liep, flapte de jas open en ving Hanna nog net even een glimp op van haar moeders buik, dij en de ronding van haar rechterborst.